

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ**

**РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„КРИМСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ” (м. ЯЛТА)**

ГОРБОВА Наталя Аркадіївна

УДК 37.013:572.9(477),,1900/1950”(043.3)

**КУЛЬТУРНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІТЧИЗНЯНОЇ
ЕТНОПЕДАГОГІКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Ялта – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
АНОСОВ Іван Павлович,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри анатомії і
фізіології людини і тварин.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ПОБІРЧЕНКО Наталія Семенівна
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
ректор, завідувач кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та історії педагогіки;

кандидат педагогічних наук
АБІБУЛЛАЄВА Енісе Едемівна,
Республіканський вищий навчальний заклад
„Кримський інженерно-педагогічний університет”
(м. Сімферополь), старший викладач кафедри
педагогіки.

Захист дисертації відбудеться 21 травня 2014 р. об 11.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 53.130.01 при Республіканському вищому навчальному закладі „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) за адресою: вул. Севастопольська, 2а, ауд. 15, м. Ялта, 98635.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) за адресою: вул. Севастопольська, 2а, м. Ялта, 98635.

Автореферат розісланий 19 квітня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Н. В. Горбунова



Підписано до друку 16.04.2004 р. Формат 84x108/32
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 148 .

РВВ РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта)
98635, Україна, Автономна Республіка Крим, м. Ялта,
вул. Севастопольська, 2а.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема людиновимірності освіти, науки і пізнання особистості набула особливого значення у сучасному світі. Вона безпосередньо пов'язана з гуманістичними тенденціями, що складають домінанту сучасного педагогічного процесу і спрямовують його на створення умов повноцінного життя людини, яка навчається. Особливе місце в цьому процесі посідає етнопедagogіка, наука про народну педагогіку, що вивчає народний досвід щодо навчання й виховання підростаючого покоління, аналізує педагогічне значення чисельних явищ народного життя, встановлює специфіку навчання й виховання того чи іншого народу, пов'язує її з загальними тенденціями освіти та з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання.

Реформування національної освіти в Україні, модернізація всієї шкільної справи неможливі без опори на народне виховання, на його традиції та етнопедagogічні обґрунтування, що сприяють вивченню й усвідомленню народного виховного досвіду, підвищенню рівня духовності молоді, відродженню матричних основ культурного зростання людини.

Важливість і необхідність національного виховання та основні шляхи його реалізації відзначено у Законі України „Про освіту“. Одним із найголовніших принципів цього документу є національна спрямованість освіти, що є органічним поєднанням національної історії і традицій, збереження та збагачення культури українського народу. Законом також передбачено нероздільність навчання і виховання, що полягає у підпорядкуванні організації та змісту освіти завданням формування усесторонньо розвиненої особистості, перетворенні системи моральних і духовних цінностей на важливий чинник виховання молодого покоління, відродження духовності українського народу, його менталітету.

Наукове осмислення етнопедagogіки як компоненту національної культури та її взаємодії з іншими соціокультурними чинниками може слугувати ефективним джерелом національного самоусвідомлення та подолання кризових явищ у культурно-освітній сфері.

У ґрунтовних дослідженнях джерел, традицій, ідеалів основних принципів і засобів етнопедagogіки та прогресивних здобутків вітчизняної педагогіки (В. Вакаєв, Г. Волков, П. Кононенко, Н. Лисенко, О. Любар, І. Мартинюк, В. Мосіяшенко, В. Москалець, Н. Побірченко, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Є. Сявако, Т. Усатенко) доведено, що використання народної педагогіки є неодмінною умовою подальшого розвитку наукової педагогічної теорії і практики, надійним орієнтиром у створенні виховної системи, адекватної потребам українського державотворення й формування високоосвічених, духовно багатих і морально стійких особистостей, гідних громадян демократичної європейської держави, розглянуто культурно-антропологічні чинники етнопедagogіки та шляхи реалізації прогресивних ідей народу в сучасній практиці, досліджено спроби встановлення діалогу

„народних педагогів”.

Аналіз наукової літератури свідчить, що філософсько-педагогічне обґрунтування етнопедагогіки одержала у спадщині О. Духновича, Г. Сковороди, К. Ушинського, І. Франка, Т. Шевченка. Значну частину положень про народну педагогіку викладено в працях першої половини ХХ століття такими вченими, як І. Бартошевський, О. Бочковський, Г. Ващенко, К. Вентцель, І. Винниченко, Ф. Вовк, А. Волошин, М. Грищенко, М. Грушевський, Ю. Дзєрович, Н. Заглада, А. Макаренко, П. Наторп, І. Огієнко, С. Русова, Я. Ряппо, С. Сірополко, В. Сухомлинський, Я. Чепіга.

Проблема врахування своєрідності і самобутності народу в навчально-виховному процесі, що належить до надзвичайно важливих завдань модернізації сучасної системи освіти, знайшла відображення в дослідженнях М. Бердяєва, В. Зеньковського, І. Ільїна, Д. Ліхачова, М. Лосського, В. Розанова, В. Соловйова, О. Хом'якова. Дослідженню національної школи, проблем полікультурної освіти та особливостям національних культур різних народів присвячені роботи О. Аракеяна, Є. Белозерцева, В. Борисєнкова, Г. Дмитрієва, М. Кузьміна, З. Мустафаєвої, Г. Палаткіної, А. Панькіна, Л. Редькіної, J. Banks, C. Grant, C. Sleeter, P. Tiedt.

Отже, вітчизняна етнопедагогіка є об'єктом чисельних досліджень і пошуків, її ідеями пройняті сучасні концепції навчання й виховання, але поза межами ретельного аналізу залишається, на нашу думку, суттєвий пласт її теоретико-методологічних напрацювань, що пов'язані із вивченням розвитку повноцінної, цілісної, гармонійної особистості, яка постає головним суб'єктом усіх освітніх (педагогічних) процесів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подолання низки суперечностей, головним серед яких слід назвати: суперечність між активізацією процесу впровадження ідеї полікультурності, мультикультурності, що часто спираються на декілька різних моделей виховання та процесом самовідтворення і збереження етнічної культури; наявністю значної кількості праць з історії педагогіки, і етнопедагогіки зокрема, та майже повною відсутністю систематизації й узагальнення народно-педагогічного досвіду виховання українців, поглиблення навчання й виховання культурно-антропологічними засадами етнопедагогіки.

Актуальність і недостатня дослідженість проблеми використання культурно-антропологічних засад етнопедагогіки та врахування її гуманістичних принципів і концепцій у сучасному процесі навчання й виховання зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **„Культурно-антропологічні засади вітчизняної етнопедагогіки першої половини ХХ століття”**.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського

державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького „Сучасні педагогічні технології у підготовці майбутніх вчителів“ (ресстраційний номер № 0102V01290). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 5 від 22.02.11 р.) та узгоджено на засіданні бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 7 від 27.09.2011 р.).

Мета дослідження: науково обґрунтувати можливості використання культурно-антропологічних засад вітчизняної етнопедагогіки в сучасному навчально-виховному процесі.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- 1) з'ясувати сутність етнопедагогіки як культурно-антропологічного феномену;
- 2) проаналізувати здобутки представників вітчизняної етнопедагогіки та визначити їх культурно-антропологічні засади;
- 3) обґрунтувати роль і значення антропологічного підходу до етнопедагогічної теорії та практики;
- 4) окреслити шляхи використання антропологічного потенціалу етнопедагогіки у навчанні й вихованні підростаючого покоління.

Об'єкт дослідження – вітчизняна етнопедагогіка першої половини ХХ століття як самобутній культурний феномен національної освіти.

Предмет дослідження – підходи, ідеї, концепції та технології вітчизняної етнопедагогіки першої половини ХХ століття антропологічного спрямування.

З метою розв'язання завдань у дослідженні використано такі методи дослідження: *історико-педагогічний аналіз* філософської, історико-педагогічної, етнопедагогічної, психолого-педагогічної вітчизняної та зарубіжної літератури дозволив з'ясувати особливості етнопедагогіки як культурно-антропологічного феномену (п.п. 1.1); аналіз монографічної, навчально-методичної літератури та нормативно-правових документів із проблем народного виховання та етнопедагогічної освіти уможливив дослідження здобутків представників вітчизняної етнопедагогіки (п.п. 1.2 дисертації); порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення дозволило виокремити культурно-антропологічні засади вітчизняної етнопедагогіки (п.п. 1.3, дисертації); *проблемно-порівняльний метод* забезпечив реалізацію пізнавальних дій стосовно предмета дослідження й уможливив виявлення провідних тенденцій розвитку етнопедагогіки, конструктивних ідей щодо використання культурно-антропологічного підходу до етнопедагогічних досліджень і практичних перетворень в освіті (п.п. 1.2, 1.3); *структурний метод* уможливив здійснення аналізу особливостей культурно-антропологічного обґрунтування вітчизняною етнопедагогікою мети та змісту навчання для подальшого їх інтегрування в контекст сучасної педагогічної

науки та практики (п.п. 2.1 та 2.2); *інтерпретаційний аналіз* наукової літератури дав змогу виявити тенденції, умови, методи інтеграції теоретично-методологічних розробок антропологізації організаційно-управлінських умов навчання й виховання та можливостей і меж інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання й виховання (п.п. 2.2 та 2.3).

Джерелознавчу базу дослідження складають науково-методичні, історико-педагогічні праці, посібники, підручники та доповіді представників української педагогічної думки, статті в журналах досліджуваного періоду: „Вища освіта України“, „Вільна українська школа“, „Педагогіка“, „Педологія“, „Философская и социологическая мысль“, „Народный учитель“, „Воспитание и обучение“, „Образование“, „Педагогіка і психологія“, „Початкова школа“, „Радянська педагогіка“, „Рідна школа“, „Русская школа“, „Світло“. У процесі дослідження вивчено сучасну педагогічну, філософську, психолого-педагогічну (зарубіжну й вітчизняну) літературу: монографії, дисертації та автореферати дисертацій, наукові статті, підручники, в яких відображено стан освіти й педагогічної думки в Україні досліджуваного періоду, а також матеріали міжнародних і всеукраїнських педагогічних конференцій, публікації періодичних видань. У процесі дослідження опрацьовано архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України (ЦДАВО України), фонд 166 „Міністерство освіти України“, використано фонди бібліотек – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Запорізької обласної наукової бібліотеки, бібліотек Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Запорізького національного університету.

Хронологічні межі дослідження охоплюють першу половину XX століття. *Нижня хронологічна межа* (початок XX століття) визначається початком якісно нового етапу розвитку етнопедагогічних ідей, розвитку яких сприяло відновлення в Україні державності та проголошення Української Народної республіки. У цей час здійснюється суттєвий прорив в осмисленні культурно-антропологічних засад виховання особистості та принципів природо відповідності й культуровідповідності у вихованні. *Верхня хронологічна межа* (50-ті роки XX століття) позначається певним застоєм у розвитку етнопедагогічних ідей, спричиненим прийняттям у 1938 році постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) „Про обов’язкове вивчення російської мови в школах національних республік і областей“ та відповідної постанови РНК УРСР та ЦК КП(б)У. Означені події поставили розвиток етнопедагогічного знання, в цілому, поза ідеологією комуністичної партії.

Територіальні межі дослідження охоплюють етнічні землі України, яка в першій половині XX століття входила до складу різних держав, зокрема Російської та Австро-Угорської імперії, Польщі, Чехословаччини, СРСР.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* здійснено комплексний аналіз ролі етнопедагогіки як культурно-антропологічного феномену у формуванні цілісної, гармонійної особистості; розкрито місце і роль культурно-антропологічного підходу до етнопедагогічних досліджень і практичних перетворень в освіті; встановлено особливості культурно-антропологічного обґрунтування вітчизняною етнопедагогікою мети та змісту навчання; визначено можливості та межі інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання й виховання; розкрито теоретико-методологічні розробки антропологізації організаційно-управлінських умов навчання й виховання; *удосконалено* основні концепти етнопедагогічного знання у формуванні гармонійно розвиненої особистості; *набуло подальшого розвитку* дослідження традиційних і новітніх парадигм етнопедагогічної освіти, що доповнено теоретико-методологічними розробками культурно-антропологічного змісту.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що узагальнені й систематизовані у роботі положення були використані при підготовці методичних розробок з історії педагогіки та етнопедагогіки, здобуті результати були інтегровані в процес професійної підготовки фахівців у навчальних закладах освіти та застосовані при укладанні програм, проектів виховання, формуванні змісту навчальних посібників і підручників; матеріали дисертаційного дослідження використані у викладанні педагогічних дисциплін, у процесі підготовки майбутніх учителів та інформаційному забезпеченні курсів „Історія педагогіки“, зокрема тем, пов'язаних із історією педагогіки першої половини XX століття, „Загальна педагогіка“, „Основи педагогічної майстерності“, „Теорія і практики виховання“, „Педагогічна творчість“. Фактичні матеріали, теоретичні узагальнення й висновки дисертації можуть бути використані для подальшої наукової роботи при підготовці праць з історії етнопедагогіки, історії педагогіки, написанні навчальних лекційних курсів, спецкурсів із етнопедагогіки та дотичних тем.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчальний процес Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка про впровадження № 06/2029 від 07.11.2013 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету (довідка про впровадження № 58-09/1478 від 19.09.2013 р.), Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка про впровадження № 108-115-2387/42 від 14.10.2013 р.), Республіканського вищого навчального закладу „Кримського гуманітарного університету”

Достовірність результатів дослідження забезпечена обґрунтуванням вихідних позицій методологічних підходів; застосуванням комплексу методів, відповідних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; аналізом значної кількості психолого-педагогічної вітчизняної літератури з теми дослідження; наданням пропозицій із використання теоретичних досягнень етнопедагогіки в освітньому процесі усіх рівнів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження представлено на науково-практичних конференціях, семінарах і форумах різних рівнів: *міжнародних*: „Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність“ (м. Мелітополь, 2012); „Антропологічні виміри науки й освіти: досягнення та перспективи“ (м. Мелітополь, 2012); „Соціально-економічний розвиток України: європейський вибір“ (Мелітополь, 2012); „Освіта та наука в умовах глобальних викликів“ (м. Сімферополь, 2012); „Наукові досягнення останніх років. Новітні напрацювання“ (м. Варшава, 2012); „Педагогіка і психологія: сучасні тенденції та чинники розвитку“ (м. Одеса, 2013); „Педагогіка та психологія: традиції та інновації“ (м. Львів, 2013); „Розвиток педагогіки та психології в умовах сьогодення“ (м. Київ, 2013); *всеукраїнських*: „Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації“ (м. Тернопіль, 2012); „Актуальні проблеми педагогічної науки“ (м. Миколаїв, 2013); *регіональних*: „Проблеми розвитку українського суспільства: прогнози та реалії“ (м. Мелітополь, 2012).

Результати дослідження обговорювались та набули позитивної оцінки на засіданнях кафедри педагогіки та педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; кафедри соціально-гуманітарних дисциплін економіко-гуманітарного факультету Запорізького національного університету впродовж 2010–2014 рр.

Публікації. Основні теоретичні положення та результати роботи відображено в 13 публікаціях автора (всі одноосібні), з яких 5 – у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 1 – у міжнародному науковому виданні, 9 – у збірниках наукових статей та матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Особистий внесок здобувача. У дослідженні „Культурно-антропологічні засади вітчизняної етнопедагогіки першої половини ХХ століття“ визначено культурно-антропологічні засади вітчизняної етнопедагогіки, що були обґрунтовані українськими педагогами та апробовані ними у сфері освіти протягом першої половини ХХ століття, та доведено доцільність їх застосування у сучасній системі освіти й виховання.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (299 найменувань, із них – 9 англійською мовою). Загальний обсяг роботи становить 220 сторінок, із них – 191 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичну значущість, методологічні засади та теоретичні основи дослідження, відображено апробацію й упровадження результатів наукового пошуку в практику роботи закладів освіти; подано відомості про публікації автора та структуру роботи.

Перший розділ – **„Історико-теоретичні основи розвитку етнопедагогіки”** – присвячено з'ясуванню сутності етнопедагогіки як культурно-антропологічного феномену, аналізу особливостей історичного розвитку етнопедагогічного знання, розгляду здобутків представників вітчизняної етнопедагогіки та визначенню антропологічних підходів, ідей, принципів.

На підставі вивчення наукових праць (Л. Артемова, І. Бабій, В. Беляєв, В. Бехтерев, Ю. Бромлей, О. Будник, В. Вакаєв, Г. Васянович, В. Вахтеров, Г. Виноградов, Ф. Вовк, Г. Волков, О. Духнович, П. Ігнатенко, В. Євтух, М. Єпіхіна, Л. Йовенко, П. Каптерев, Н. Князева, Г. Комарова, В. Кукушин, Н. Лисенко, В. Мосіяшенко, М. Насирова, О. Овадюк, Н. Побірченко, Л. Редькіна, Л. Ржепецький, М. Стельмахович, Є. Сявавко, Т. Усатенко, З. Цаллагова) у розділі розглянуто етнопедагогіку як культурно-антропологічний феномен, визначено культурно-антропологічні засади вітчизняної етнопедагогіки, що були обґрунтовані українськими педагогами та апробовані ними у сфері освіти протягом першої половини ХХ століття.

У педагогічній літературі етнопедагогіка розглядається в різних аспектах, зокрема як: наука про народну педагогіку (О. Сухомлинська); наука про емпіричний досвід етнічних груп у вихованні і освіті дітей, про морально-етичні й естетичні переконання на одвічні цінності сім'ї, роду, племені, народності, нації (Г. Волков); наука, яка розкриває закономірності процесу соціалізації особистості на етнічній специфіці в різних суспільствах і культурах (Г. Комарова); наука, що вивчає процес соціальної взаємодії і суспільно-народного впливу, в ході якого виховується, розвивається особистість, яка засвоює соціальні норми, цінності, досвід, збирає і систематизує народні знання про виховання і навчання дітей, всю народну мудрість, відбиту в релігійних вченнях, казках, сказаннях, билинах, притчах, піснях, загадках, прислів'ях, іграх, іграшках, у сімейному і громадському укладі життя, побуті, традиціях, а також філософсько-етичні, власне педагогічні думки й погляди, тобто весь педагогічний потенціал, сукупний досвід історико-культурного формування особистості (Г. Волков); частина загальної педагогіки, що вивчає дві підсистеми освітнього процесу – виховання і навчання: перша концентрується на виявленні цілей і принципів народного виховання, досліджує зміст, форми, методи, засоби, умови та результати народного виховання, вивчає суб'єкти й об'єкти народного виховання (Н. Князева); друга – „етнодидактика“, вивчає досвід навчання різних народів світу (Ф. Ялалов); історично складена система народних знань і вмінь у справі навчання і

виховання підростаючих поколінь, яка є невід'ємною частиною національної духовності, „усним багатотомним підручником виховання, що зберігається з найдавніших часів у пам'яті народу“ (В. Кузь); наука про тисячолітній народний досвід виховання і навчання підростаючих поколінь, виховну мудрість певної етнічної спільності людей (В. Євтух).

Наголошено, що незважаючи на багатозначне тлумачення етнопедагогіки, більшість учених розуміє її як науку про народну педагогіку, яка показує, що у всіх народів, у тому числі й зникаючих, у давній самотній культурі багато такого, що в змозі збагатити світову цивілізацію. Вказано на основну цінність етнопедагогіки, яка полягає у органічній єдності з укладом життя народу, його історією, культурними й побутовими традиціями. Ідеї та засоби народної педагогіки, порівняно з багатьма засобами, ідеями наукової педагогіки, глибше і повніше втілюють у собі національну духовність, тобто національну психологію, філософію, світогляд, ідеологію.

Досліджено особливості історичного розвитку етнопедагогічного знання в Україні, яке складалося у процесі формування української народності та розвитку економічного, політичного, духовного, суспільного життя народу, набуваючи національного забарвлення й творчої оригінальності з властивими особливостями мови, фольклору, звичаїв, традицій, родинно-побутових стосунків.

Обґрунтовується думка про те, що цілісний погляд на сутність людини вимагає концептуалізації повернення до освітньої сфери етнопедагогічних здобутків (ідея природо- й культуровідповідності (В. Сухомлинський, К. Ушинський), принцип людиноцентризму в освіті (В. Сухомлинський), ідеали загальнонародного братства, гармонійний розвиток особистості через її діяльність (Б. Грінченко), народно-педагогічні ідеали гуманізму й добра, правди і краси, щиросердя і людського благородства (К. Ушинський, Б. Грінченко), повага до старших, праці, гуманізму, послуху, правдивості, до простих людей (Ю. Федькович).

Доводиться, що етнопедагогіка, як ефективний засіб формування поваги до національно-культурних традицій народу, залучає до морального піднесення людини інвайронментальні компоненти духовності народу та сприяє зацікавленості в їх відродженні.

У дослідженні відстоюється думка про те, що етнопедагогіка є невичерпною скарбницею навчально-виховних засобів, які у значній мірі підпорядковані потребам особистості, а актуальним та результативним варіантом педагогіки сучасної національної школи є інтеграція народної педагогіки, етнопедагогіки та класичної педагогічної науки, передової практики навчання й виховання молоді.

Доведено, що наукове осмислення етнопедагогіки як компоненту національної культури та її взаємодії з іншими соціокультурними чинниками

слугує ефективним джерелом національного самоусвідомлення та подолання кризових явищ у культурно-освітній сфері.

Акцентовано увагу на тому, що використання етнопедагогічних ідей є неодмінною умовою подальшого розвитку наукової педагогічної теорії та практики, надійним орієнтиром у створенні виховної системи, адекватної потребам українського державотворення й формування високоосвічених, духовно багатих і морально стійких особистостей, гідних громадян демократичної європейської держави.

Дослідженням доведено, що перетворення змісту освіти на основі культурно-антропологічного підходу носить характер внутрішньої закономірності, тобто істотно й стійко впливає на результативність навчання (освоєння предметного змісту) і розвиток особистості, що навчається (мотивацію вивчення предмета, характер пізнавальної діяльності, рівень творчої активності).

Акцентується увага на тому, що культурно-антропологічний підхід до етнопедагогічних перетворень в освіті сприяє формуванню цілісної й гармонічно розвиненої особистості. Освітній процес, відповідно до зазначеного підходу, розглядається як об'єктивний, де біологічні чинники становлять антропологічну (внутрішню) сторону педагогічного процесу, а виховний ідеал, вироблюваний суспільством і реалізований за допомогою виховання, є його культурною (зовнішньої) стороною.

Доводиться, що культурно-антропологічний підхід, як методологічна основа етнопедагогіки, визнає центральною ідеєю природне обґрунтування процесу виховання, широко й своєрідно втілюється у практиці „гуманістичної педагогіки“, „рефлексивної педагогіки“, „педагогіки ненасильства“ та реалізує концепцію природовідповідності виховання як природного процесу, що відповідає природі людини, розвиває її індивідуальні здатності й задатки.

Відстоюється думка про те, що використання в навчально-виховному процесі культурно-антропологічних засад етнопедагогіки (народ є творцем духовної та матеріальної культури; людина та її життя є найвищою суспільною цінністю; свобода людини є найважливішою умовою досконалості; кожна людина має право бути собою; кожна особистість має пізнавальні й творчі можливості; органічний зв'язок людини з природою; забезпечення збереження й примноження у природі природного, у людині – людського; опора на мораль і критерії моральності; виховання гармонії душі, тіла й розуму, чистоти й чуйності серця; поєднання громадського з індивідуальним; поєднання духовного з інтелектуальним; довершений виховний ідеал; вірність традиціям і прагнення до прогресу; співвідношення між національним і загальнолюдським) та етнопедагогічних принципів виховання (природовідповідність, культуровідповідність, народність виховання в праці, єдність навчання і виховання, зв'язок із життям рідного народу, гуманізм, активність й ініціативність виховання в процесі виховання, орієнтація на загальнолюдські

моральні цінності) сприятиме розвитку гармонійної особистості як гідного представника української нації, носія і творця української національної культури.

У другому розділі – „**Культурно-антропологічний потенціал вітчизняної етнопедагогіки першої половини XX століття**” – обґрунтовано роль і значення антропологічного підходу до етнопедагогічної теорії та практики та окреслено шляхи використання антропологічного потенціалу етнопедагогіки у навчанні й вихованні підростаючого покоління, доведено доцільність застосування культурно-антропологічних засад етнопедагогіки у сучасній системі освіти та врахування гуманістичних принципів і концепцій етнопедагогіки в сучасному процесі навчання й виховання.

Зазначено, що вітчизняна етнопедагогіка обґрунтувала актуальність і доцільність опори у змісті освіти на загальнолюдські цінності та традиційні освітні цінності (зокрема, народність педагогіки, істинне знання, об'єктивна наука, інтелект, загальна освіта). Культурно-антропологічний підхід до виявлення сутності і змісту освіти визначає абсолютною цінністю змісту освіти саму людину та її знання як невід'ємні частини цілого, спрямовуючи зміст освіти на розвиток цілісної особистості (її природних особливостей (здоров'я, здібностей відчувати, мислити, діяти), соціальних властивостей (бути громадянином, сім'янином, трудівником), властивостей суб'єкта культури (свободи, гуманності, духовності, творчості). У цьому контексті вітчизняна етнопедагогіка виступає за розвиток природних, соціальних і культурних начал через зміст освіти, який має загальнолюдську, національну й регіональну цінність.

Дослідженням доводиться, що головною метою освіти у вітчизняній етнопедагогіці визнається гармонійний розвиток особистості, укоріненої в національній ментальності й орієнтація на самоцінність особистості й створення найкращих умов для її саморозвитку, що відповідає ідеї культурно-антропологічної обумовленості педагогічного процесу.

Визначено, що культурно-антропологічний підхід виступає методологічною основою етнопедагогіки, центральною ідеєю якого є природне обґрунтування процесу мети та змісту освіти. Процес становлення й розвитку культурно-антропологічного підходу носить динамічний характер і полягає в постійному збільшенні теоретичних і практичних знань, що включають концептуальні основи (центральні ідеї, принципи, закономірності й поняття), зміст і методику виховання.

Аналіз досвіду вітчизняної педагогічної спадщини свідчить, що педагогами першої половини XX століття відстоювалася думка, що у змісті навчання мають бути: присутні національні звичаї (родинні, релігійні та загальнонародні) та фольклор (Б. Кістяківський, І. Огієнко, В. Розанов, С. Русова, В. Сухомлинський); використані такі головні чинники національного виховання як сім'я, мова, література, церква і культура

(П. Каптерев, І. Огієнко, С. Русова); імплементовані народні звичаї, національні особливості мислення, психології, тобто менталітет країни на рівні аксіологічних категорій (П. Каптерев, М. Рубінштейн, В. Розанов); використані здобутки мистецтва, науки, творчості, ідеалів розумового й морального розвитку (В. Вахтеров); опора на такі базові цінності як культура й класична традиція (І. Гревс, О. Євстигнєєв-Беляков, В. Оловковський, М. Рубінштейн); використані форми діяльності, що продовжують сімейні, народні традиції (В. Сухомлинський).

Досліджено особливості становлення й розвитку культурно-антропологічних поглядів на виховання у першій половині ХХ століття та доведено їх нерівномірність і залежність від різних соціальних чинників або переваг певних наукових поглядів у теорії педагогіки. Зазначено, що в цілому, виховання з позицій культурно-антропологічного підходу розглядається як синкретичний процес, у який включений людина будь-якого віку й рівня розвитку, що дає можливість ставитися до виховання і як до природженого боргу людини, і як до специфічно людського способу буття, і як спеціальної діяльності, що має надзвичайну цінність.

Відстоюється думка про те, що українська антропологічна традиція обґрунтувала погляд на людину як багатовимірну цілісність, що біологічними якостями безпосередньо пов'язана з природою, культурою та соціально-духовними властивостями. Виховний процес, побудований на основі культурно-антропологічного підходу, постає як процес саморозвитку, самореалізації, самовизначення людини, спрямований на створення умов для розвитку природних сутнісних сил вихованця. Особливу роль в організації цього процесу відіграє етнопедагогічна спадщина.

Дослідженням доведено, що вітчизняна етнопедагогіка досить змістовно надала культурно-антропологічне обґрунтування мети та змісту навчання і саме тому має бути широко імплементована в сучасний освітній процес зважаючи на те, що сучасна педагогіка набуває все глибшого національного змісту й характеру. Цілісну, гармонійну, відповідальну та національно свідому особистість необхідно виховувати у душі природно-історичного розвитку свого народу, спираючись на національні традиції, здобутки, ідеали. Зазначено, що, використання напрацювань української народної педагогіки є одним із ефективних шляхів національного виховання.

Зазначено, що ефективність використання етнопедагогічних здобутків у процесі виховання особистості може бути підвищена за умови методичної підготовленості педагогів до організації цього виду діяльності та комплексного використання її виховних можливостей; відповідності змісту, форм і методів етнопедагогіки меті національного виховання, індивідуальним та віковим особливостям особистості; формування позитивної пізнавальної мотивації, забезпечення їх практичної участі у процесі розвитку творчої діяльності, врахування вікових особливостей; педагогічної підготовленості батьків до

організації виховної діяльності на засадах етнопедагогіки, їх активної участі у цьому процесі.

Дослідження теоретично-методологічних розробок антропологізації організаційно-управлінських умов навчання і виховання доводить, що осмислення культурно-антропологічних засад етнопедагогіки є антропологічною складовою методології, оскільки цілісний погляд на сутність людини вимагає концептуалізації повернення в освітню сферу етнопедагогічних здобутків і залучення до морального піднесення людини інвайроментальних компонентів духовності народів, які життєвотворюють в одному геокультурному просторі.

Доводиться, що антропологізація організаційно-управлінських умов навчання й виховання передбачає: постійне збільшення теоретичних і практичних знань, що включають концептуальні основи, зміст і методику виховання на основі етнопедагогічного знання; визнання центральним системоутворюючим компонентом освітнього процесу теоретико-методологічні розробки ідеї культурно-антропологічної обумовленості педагогічного процесу; виховання, що спирається як на природні, антропологічні закони розвитку особистості, так і на цінності культури; концептуалізацію в освітній сфері етнопедагогічних здобутків та залучення до морального піднесення людини інвайронментальних компонентів духовності народу; обґрунтування погляду на людину як багатовимірну цілісність, котра біологічними якостями безпосередньо пов'язана з природою, культурою та соціально-духовними властивостями.

Акцентовано увагу на тому, що антропологізація організаційно-управлінських умов навчання й виховання уможливує виявлення соціоприродної сутності людини та детермінує встановлення гармонійних відносин із соціумом, з іншими людьми та з собою на рівні рефлексії, яка здатна інтеріоризувати етнопедагогічні методологічні засади в гуманістичну діяльність та людиномірність науки.

Обґрунтовується думка про те, що культурно-антропологічні засади вітчизняної етнопедагогічної думки варто залучити до теоретико-методологічних засад сучасного освітнього простору, що уможливить перехід Homo educandus до природовідповідного, духовно-практичного та культурно-антропологічного досвіду людства з метою посилення аксіологічних домінант діяльності. Доводиться, що концепти вітчизняної етнопедагогічної думки уможливають використання у навчально-виховній діяльності природовідповідного, духовно-практичного та культурно-антропологічного досвіду з метою формування всебічно розвиненої гармонійної особистості.

ВИСНОВКИ

Дослідження присвячено комплексному теоретико-методологічному аналізу культурно-антропологічних засад вітчизняної етнопедагогіки першої половини

XX століття як складової формування усебічно розвиненої гармонійної особистості. Проведений аналіз уможливив такі висновки:

1. Проблема пізнання особистості набула особливого значення, оскільки вона безпосередньо пов'язана з гуманістичними тенденціями, що складають домінанту сучасного навчально-виховного процесу. Саме це було покладено в основу етнопедагогіки як науки про народну педагогіку, досвід народу щодо навчання й виховання підростаючого покоління, яка аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання. Наукове осмислення етнопедагогіки як компоненту національної культури та її взаємодії з іншими соціокультурними чинниками слугує ефективним джерелом національного самоусвідомлення українства та подолання кризових явищ у культурно-освітній сфері.

2. На основі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури обґрунтовано сутність етнопедагогіки як культурно-антропологічного феномену та виокремлено її культурно-антропологічні засади. Доведено, що провідною ідеєю дослідження вітчизняної етнопедагогіки є положення про доцільність використання її культурно-антропологічних засад, що були запропоновані українськими педагогами та апробовані ними у сфері освіти протягом першої половини XX століття. Ґрунтовні дослідження джерел, традицій, ідеалів, основних принципів і засобів етнопедагогіки доводять, що використання народної педагогіки є важливою умовою у процесі створення виховної системи, адекватної потребам українського державотворення й формування гідних громадян демократичної європейської держави.

3. Дослідженням доведено, що перетворення сучасної педагогічної теорії й практики не можливе без переосмислення вітчизняних етнопедагогічних здобутків та активного їх використання у навчально-виховному процесі. Відродження етнопедагогічних традицій у сполученні з новими відкриттями є підґрунтям сучасної вітчизняної педагогіки у процесі формування гармонійної особистості на природо- та культуровідповідній основі. Доведено, що найважливішу роль у створенні етнопедагогічних знань відіграють культурно-антропологічні уявлення, які визначають її каркас (вихідні ідеї, принципи, ключові поняття і цілі, навчально-виховні засоби), підпорядкований природним потребам особистості що формується.

У процесі історико-теоретичного аналізу етнопедагогіки як культурно-антропологічного феномену з'ясовано, що антропологічне обґрунтування сучасної етнопедагогіки необхідне для відтворення цілісного образу людини. Антропологічній складовій відводиться інтегруюча й методологічна роль у реалізації світоглядної, методологічної й системоутворювальної функцій з метою створення й повноцінного функціонування культуро- і природовідповідних педагогічних теорій.

4. Аналіз здобутків представників вітчизняної етнопедагогіки уможливив визначення антропологічних підходів, ідей та принципів. У вітчизняній

етнопедагогіці першої половини XX століття залежно від розуміння природи людини, змісту й цілей її існування, вибудовано різні виховні теорії й системи, засновані на різноманітних культурно-антропологічних уявленнях (зокрема, звернення до використання й християнського розуміння змісту та мети життя для визначення змісту, цілей і завдань виховання; збагачення виховного процесу ідеями саморозвитку, самореалізації, самовизначення людини; спрямованість на створення умов для розвитку природних сутнісних сил особистості; незамкнутість національної освіти національними межами загальної освіти та перспективність завдяки опорі у змісті освіти як на загальнолюдські цінності, так і на традиційні освітні цінності; визнання метою освіти гармонійний розвиток особистості, укоріненої в національній ментальності; визначення головною освітньою цінністю орієнтацію на самоцінність особистості й створення найкращих умов для її саморозвитку; обґрунтування погляду на людину як багатовимірну цілісність).

5. Дослідженням обґрунтовано роль і значення антропологічного підходу у етнопедагогічній теорії і практиці, який передбачає глибоке розуміння сутності людини, її особливостей і можливостей. Культурно-антропологічний підхід розглядається як одна з найважливіших методологічних основ педагогіки та етнопедагогіки зокрема, що дозволяє повною мірою зрозуміти й представити різні особливості педагогічних ідей і теорій, а також практики минулих часів. Розуміння основних тенденцій формування етнопедагогічних поглядів на основі антропологічних уявлень уможливило осмислений, цілеспрямований, системний пошук культурно-антропологічних засад сучасної української педагогіки. Доведено, що антропологічний підхід сприяє усвідомленню світоглядних орієнтирів, що виражаються у філософських, психологічних, природничо-наукових уявленнях про людину та звернення до етнопедагогічної практики, яка істотно впливає на результативність навчання й розвиток особистості що навчається на культуро- та природовідповідних засадах.

6. У дослідженні окреслено шляхи використання антропологічного потенціалу етнопедагогіки у навчанні й вихованні підростаючого покоління, що передбачає імплементацію культурно-антропологічних засад вітчизняної етнопедагогіки у процес навчання і виховання з метою формування цілісної й гармонічно розвиненої особистості. Вказаний процес розглядається як об'єктивний, де біологічні фактори становлять антропологічну (внутрішню) сторону педагогічного процесу, а виховний ідеал, вироблюваний суспільством і реалізований за допомогою виховання, є його культурною (зовнішньою) стороною. Центральним системоутворюючим компонентом освітнього процесу, побудованого на етнопедагогічних засадах, визначено теоретико-методологічні розробки ідеї культурно-антропологічної обумовленості педагогічного процесу, відповідно до якого виховання повинне у рівній мірі спиратися як на природні, антропологічні закони розвитку особистості, так і на цінності культури.

7. З'ясовано, що культурно-антропологічний підхід виступає методологічною основою етнопедагогіки, центральною ідеєю якого є природне обґрунтування процесу виховання. Процес становлення й розвитку культурно-антропологічного підходу до виховання носить динамічний характер і полягає в постійному збільшенні теоретичних і практичних знань, що включають концептуальні основи (центральної ідеї, принципи, закономірності й поняття), зміст і методику виховання. Розроблена у дослідженні теоретична модель інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання й виховання підтверджує їх практичну значущість щодо формування усесторонньо розвиненої гармонійної особистості.

Отримані результати доводять, що мету дослідження досягнуто, реалізовано поставлені завдання, одержані наукові положення мають важливе значення для подальшої науково-дослідної роботи за темою дослідження. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми та відкриває перспективи нових наукових розвідок щодо педагогічної думки другої половини XX століття, що сприятимуть інтеграції наукових ідей, поглядів, принципів, форм і методів у сучасний зміст освіти. Важливим дискурсом подальших педагогічних досліджень може стати подальше дослідження концептуальних підходів до методики виховання підростаючого покоління на культурно-антропологічних засадах вітчизняної етнопедагогіки.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Горбова Н. А. Культурно-антропологічні засади вітчизняної етнопедагогіки першої половини XX століття / Н. А. Горбова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогіка. – 36. статей. – Мелітополь, 2011. – Вип. 10. – Ч. 1. – С. 314–319 (0,5 др. арк.).

2. Горбова Н. А. Історико-теоретичні засади розвитку вітчизняної етнопедагогіки / Н. А. Горбова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – 36. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2012. – Вип. 35. – Ч. 2. – С. 252–259 (0,6 др. арк.).

3. Горбова Н. А. Культурно-антропологічний підхід у етнопедагогічних дослідженнях і практичних перетвореннях освіти / Н. А. Горбова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогіка. – 36. статей. – Мелітополь, 2012. – Вип. 9. – С. 283–291 (0,6 др. арк.).

4. Горбова Н. А. Культурно-антропологічні аспекти етнопедагогічного знання: до постановки питання / Н. А. Горбова // Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного

університету ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д. Г., 2013. – Вип. 13. – С. 54–60 (0,5 др. арк.).

5. Горбова Н. А. Культурно-антропологічні засади етнопедагогіки у гармонізації освітнього простору: теоретико-методологічний аспект / Н. А. Горбова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка. – 2013 – Вип.8. – С. 208 – 220 (0,7 др.арк.).

Матеріали конференцій і тези доповідей:

6. Горбова Н. А. Етнопедагогічна складова сучасної освіти: методологічний аспект / Н. А. Горбова // Матеріали XII Міжнар. конф. молодих учених та студентів [„Соціально-економічний розвиток України: європейський вибір“], – Мелітополь: МІДМУ „КПУ“, 2012. – С.261–264 (0,2 др. арк.).

7. Горбова Н. А. Антропологічні інтенції української етнопедагогіки / Н.А. Горбова // Матеріали V Міжнар. науково-практ. конф. [„Освіта та наука в умовах глобальних викликів“], – Симферополь: Кримський інститут бізнесу, 2012. – С. 35–40 (0,2 др. арк.).

8. Горбова Н. А. Значення культурно-антропологічного підходу для практичних перетворень в освіті / Н. А. Горбова // Матеріали VIII Всеукр. наук. конф. [„Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації“], – Тернопіль: ТПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – С. 25–27 (0,2 др. арк.).

9. Горбова Н. А. Культурний потенціал етнопедагогіки, як елемент цілісної системи національного виховання / Н. А. Горбова // Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. [„Наукові досягнення останніх років. Новітні напрацювання“] – Варшава: „Diamond trading tour“, 2012. – С. 42–45. (0,2 др. арк.).

10. Горбова Н. А. Філософсько-освітня рефлексія етнопедагогічного підходу у сучасній освіті / Н. А. Горбова // Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. [„Педагогіка і психологія: сучасні тенденції та чинники розвитку“] – Одеса: ГО „Південна фундація педагогіки“, 2013. – С. 50–53 (0,2 др. арк.).

11. Горбова Н. А. Культурно-антропологічна концепція педагогічного процесу П. Каптерева / Н. А. Горбова // Матеріали IV Всеукр. науково-практ. конф. [„Актуальні проблеми педагогічної науки“] – Миколаїв: ВГО „Освіта“, 2013. – С. 12–14 (0,2 др. арк.).

12. Горбова Н. А. Культурно-антропологічна парадигма освіти початку ХХ століття: історичний аспект / Н. А. Горбова // Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. [„Педагогіка та психологія: традиції та інновації“] – Львів: ГО „Львівська педагогічна спільнота“. – 2013. – С. 40–42 (0,2 др. арк.).

13. Горбова Н. А. Культурно-антропологічне обґрунтування вітчизняною етнопедагогікою змісту освіти / Н. А. Горбова // Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. [„Розвиток педагогіки та психології в умовах сьогодення“] – Київ:

ГО „Київська наукова організація педагогіки та психології“, 2013. – С. 6–9 (0,2 др. арк.).

14. Горбова Н. А. Формування культурно-антропологічних засад етнопедагогіки: історичний аспект / Н. А. Горбова // Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. [„Сучасна наука. Нові перспективи“] – Бидгощ: „Diamond trading tour“, 2014. – С. 61–64. (0,2 др. арк.).

Публікації в інших виданнях:

15. Горбова Н. А. Теоретико-методологические разработки интеграции культурно-антропологических основ этнопедагогике в современный образовательный процесс / Н. А. Горбова // Педагогика. Психология. Медицина: Вестник образования и науки. – Москва, Россия, 2013. – Вип. 1 (7). – С. 4–13. (0,5 др. арк.).

АНОТАЦІЯ

Горбова Н. А. „Культурно-антропологічні засади вітчизняної етнопедагогіки першої половини ХХ століття“. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Республіканський вищий навчальний заклад „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта). – Ялта, 2014.

На основі комплексного теоретико-методологічного аналізу вітчизняної педагогічної думки першої половини ХХ століття теоретично обґрунтовано роль етнопедагогіки як культурно-антропологічного феномену у формуванні цілісної, гармонійної особистості та розкрито місце і роль культурно-антропологічного підходу до етнопедагогічних досліджень і практичних перетворень в освіті.

У дослідженні проаналізовано педагогічні ідеї вітчизняної педагогічної думки першої половини ХХ століття та визначено можливості та межі інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання й виховання.

У дисертації досліджено основні концепти етнопедагогічного знання у формуванні гармонійно розвиненої особистості, розкрито теоретико-методологічні розробки антропологізації організаційно-управлінських умов навчання й виховання. Проведене дослідження традиційних і новітніх парадигм етнопедагогічної освіти доповнено теоретико-методологічними розробками культурно-антропологічного змісту.

Ключові слова: педагогічна думка першої половини XX століття, культурно-антропологічні засади, етнопедагогіка, культурно-антропологічний підхід.

АННОТАЦИЯ

Горбова Н. А. „Культурно-антропологические основания отечественной этнопедагогике первой половины XX столетия”. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Республиканское высшее учебное заведение „Крымский гуманитарный университет” (г. Ялта). – Ялта, 2014.

На основе комплексного теоретико-методологического анализа отечественной педагогической мысли первой половины XX века теоретически обоснована роль этнопедагогике как культурно-антропологического феномена в формировании целостной, гармоничной личности, а также раскрыто место и роль культурно-антропологического подхода к этнопедагогическим исследованиям и практическим преобразованиям в образовании.

В исследовании проанализированы педагогические идеи отечественной педагогической мысли первой половины XX века и определены возможности и пределы интегрирования культурно-антропологических основ этнопедагогике в современный процесс обучения и воспитания. В диссертации исследованы основные концепты этнопедагогического знания в формировании гармонично развитой личности, раскрыты теоретико-методологические разработки антропологизации организационно-управленческих условий обучения и воспитания.

На основе анализа психолого-педагогической и научно-методической литературы обоснована сущность этнопедагогике как культурно-антропологического феномена и определены ее культурно-антропологические основания. Доказано, что ведущей идеей исследований отечественной этнопедагогике является положение об уместности использования ее культурно-антропологических оснований, которые были предложены украинскими педагогами и апробированы ими в сфере образования на протяжении первой половины XX столетия.

В исследовании обосновано мнение о том, что культурно-антропологические основы отечественной этнопедагогике стоит привлечь к теоретико-методологическим основаниям современного образовательного пространства, что позволит переход Homo educandus к природосоответствующему, духовно-практическому и культурно-антропологическому опыту человечества с целью усиления аксиологических доминант деятельности. Определено, что антропологическое обоснование этнопедагогике необходимо для возобновления целостного образа человека.

Доказано, что концепты отечественной этнопедагогической мысли позволяют использовать в учебно-воспитательной деятельности природосообразный, духовно-практический и культурно-антропологический опыт с целью формирования всесторонне развитой гармоничной личности.

Акцентируется внимание на том, что эффективность использования этнопедагогических достижений в процессе воспитания личности может быть повышена при условии методической подготовленности педагогов к организации этого вида деятельности и комплексного использования ее воспитательных возможностей; соответствия содержания, форм и методов этнопедагогики с целями национального воспитания, индивидуальными и возрастными особенностям личности, формирования положительной познавательной мотивации, обеспечения их практического участия в мероприятиях и развития творческой деятельности, учета возрастных особенностей; педагогической подготовленности родителей к организации воспитательной деятельности на основе этнопедагогики, их активного участия в этом процессе.

Исследованием доказано, что украинский этнопедагогика как источник неисчерпаемой мудрости, глубоких знаний, огромного опыта и высоконравственных принципов воспитания осуществляет непосредственное влияние на формирование личности. Использование в учебно-воспитательном процессе культурно-антропологических основ этнопедагогики (народ является творцом духовной и материальной культуры, человек и его жизнь является высшей общественной ценностью, свобода человека является важнейшим условием совершенства; каждый человек имеет право быть собой, каждая личность имеет познавательные и творческие возможности; органическую связь человека с природой, обеспечение сохранения и приумножения в природе естественного, в человеке - человеческого; опора на мораль и критерии нравственности, воспитание гармонии души, тела и разума, чистоты и чуткости сердца, сочетание общественного с индивидуальным, сочетание духовного с интеллектуальным; совершенный воспитательный идеал; верность традициям и стремление к прогрессу) и этнопедагогических принципов воспитания способствует развитию гармоничной личности как достойного представителя украинской нации, носителя и творца украинской национальной культуры.

Проведенное исследование традиционных и новейших парадигм этнопедагогического образования дополнено теоретико-методологическими разработками культурно-антропологического содержания.

Ключевые слова: педагогическая мысль первой половины XX века, культурно-антропологические основы, этнопедагогика, культурно-антропологический подход.

ANNOTATION

Horbova N.A. Cultural-anthropological foundations of national ethno-pedagogy of the 20th c. – Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of a candidate of pedagogical science, speciality 13.00.01 – General Pedagogy and the History of Pedagogy. – Crimean Humanitarian University Republican Higher Educational Establishment (Yalta). – Yalta, 2014.

On the basis of a complex theoretic and methodological analysis of national pedagogical thought of the first half of the 20th c. the role of ethno-pedagogy as cultural and anthropological phenomenon in the formation of a holistic, harmonic personality has been theoretically substantiated, also the place and role of cultural anthropology approach to ethno-pedagogical research and practical transformations in education have been defined.

In the given research pedagogical ideas of national pedagogical thought of the first half of the 20th c. have been analyzed and the opportunities and bounds of integration of cultural anthropology foundations of ethno-pedagogy into the modern process of education and upbringing have been defined.

In the dissertation the basic concepts of ethno-pedagogical knowledge in the formation of harmonically developed personality have been researched, theoretico-methodological developments of anthropologization of organizational and managerial conditions of learning and upbringing have been discovered. The conducted research of traditional and the most up-to-date paradigms of ethno-pedagogical education has been supplemented with theoretico-methodological developments of cultural and anthropological content.

Key words: pedagogical thought of the first half of the 20th c., cultural anthropology foundations, ethno-pedagogy, cultural anthropology approach.